

ETYKA W NOWEJ REFORMIE SZKOLNICTWA

Polska szkoła wkracza w okres wielkiej transformacji. Ma ona mieć charakter strukturalny (szkoły podstawowe, gimnazja, licea); przede wszystkim zaś merytoryczny. Drukujemy poniżej materiały Ministerstwa Edukacji Narodowej, dotyczące ogólnych zadań szkoły oraz „podstaw programowych” etyki w szkołach podstawowych i gimnazjach.

„Zadania ogólne szkoły” są rodzajem manifestu programowego, który zawiera (a w każdym razie zawierać powinien) wizję oczekiwania, jaką reformatorzy mają wobec szkoły, jak również wizję absolwenta zreformowanej szkoły. „Zadania ogólne” szkoły składają się z trzech części poświęconych kolejno: „nauczaniu”, „wychowaniu” i „metodom”. Podstawy programowe etyki składają się z „celów edukacyjnych”, „zadań nauczyciela i szkoły”, „treści” (nauczania), oraz „osiągnięć”. O ile orientujemy się nie powstał jeszcze żaden program nauczania etyki oparty na niniejszych podstawach.

Na lekcje etyki przewidziane jest tyle samo godzin ile na lekcje religii: 2 godziny tygodniowo czyli 72 godziny w roku przez trzy lata szkoły podstawowej i tyleż samo w gimnazjum.

Drukując te ogólne i dość enigmatyczne materiały Ministerstwa Edukacji Narodowej pragniemy jednocześnie zaprosić naszych czytelników, przede wszystkim nauczycieli, metodyków i praktyków do podzielenia się z nami uwagami dotyczącymi zarówno treści podstaw, jak i koncepcji programowych, które na nich mogą być oparte.

- Jak państwo widzą nauczanie etyki w szkole podstawowej?
- Jaki powinno ono mieć charakter (filozoficzny, psychologiczny; powinno być zabawą, pracą w grupach, wykładem nauczyciela)?
- Czy na lekcjach etyki powinno się prezentować określony materiał merytoryczny, czy też całą inicjatywę należy pozostawić nauczycielowi?
- Jakie treści i jakie metody powinien zawierać program etyki?

- Kto powinien uczyć tego przedmiotu?
- Czy etyka opwinna być „nauczaniem” czy „wychowaniem”?
- Jakich efektów wychowawczych i merytorycznych powinniśmy oczekiwać po skończonym kursie etyki?

Prosimy przesyłać wypowiedzi na adres redakcji; być może uda nam się w ten sposób rozpocząć ogólnopolską dyskusję nad szkolną etyką. Prosimy również o dzielenie się z nami swoimi „szkolnymi” doświadczeniami (propozycje udanych tematów, konspekty przeprowadzonych lekcji etc.).

Chcielibyśmy, aby dział „Etyka w szkole” rzeczywiście służył nauczycielom i był dla nich miejscem wymiany doświadczeń.

Redakcja

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO

Dla szkół podstawowych i gimnazjów

ZADANIA OGÓLNE SZKOŁY

„Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa [...]. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu w młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowaniu dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata”.

*Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r.
(Dz.U. z 1996 r., nr 67, poz. 329, z późniejszymi zmianami)*

Nauczyciele winni dążyć do *wszechstronnego rozwoju ucznia* jako nadrzędnego celu pracy edukacji. Edukacja szkolna polega na harmonijnej realizacji przez nauczycieli zadań w zakresie *nauczania, kształcenia umiejętności i wychowania*. Zadania te stanowią wzajemnie uzupełniające się i równoważne wymiary pracy każdego nauczyciela.

Szkoła w zakresie *nauczania*, co stanowi jej zadanie specyficzne, zapewnia uczniom w szczególności:

1. Naukę poprawnego i swobodnego wypowiedzania się, pisania i czytania ze zrozumieniem.
2. Poznawanie wymaganych pojęć i zdobywanie rzetelnej wiedzy na poziomie umożliwiającym co najmniej kontynuację nauki na następnym etapie kształcenia.

3. Dochodzenie do rozumienia, a nie tylko do pamięciowego opanowania przekazywanych treści.
4. Rozwijanie zdolności dostrzegania różnego rodzaju związków i zależności (przyczynowo-skutkowych, funkcjonalnych, czasowych i przestrzennych itp.).
5. Rozwijanie zdolności myślenia analitycznego i syntetycznego.
6. Traktowanie wiadomości przedmiotowych, stanowiących wartość poznawczą samą w sobie, w sposób integralny, prowadzący do lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie.
7. Poznanie zasady rozwoju osobowego i życia społecznego.
8. Poznanie dziedzictwa kultury narodowej postrzeganej w perspektywie kultury europejskiej.

W szkole uczniowie winni kształcić swoje *umiejętności* wykorzystywania zdobywanej wiedzy, aby w ten sposób lepiej przygotować się do pracy w warunkach współczesnego świata. Nauczyciele stwarzają uczniom warunki do nabywania następujących umiejętności:

1. Planowania, organizowania i oceniania własnego uczenia się, przyjmowania coraz większej odpowiedzialności za własną naukę.
2. Skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia i brania pod uwagę poglądów innych ludzi, poprawnego posługiwania się językiem ojczystym przygotowania do publicznych wystąpień.
3. Efektywnego współdziałania w zespole i pracy w grupie, budowania wizji międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji, skutecznego działania na gruncie zachodzenia obowiązujących norm.
4. Rozwiązywania problemów w twórczy sposób.
5. Poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz efektywnego posługiwania się technologią informacyjną.
6. Odnoszenia do praktyki zdobytej wiedzy oraz tworzenia potrzebnych doświadczeń i nawyków.
7. Rozwoju sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań.
8. Przyswajania sobie metod i technik negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

Nauczyciele w swojej pracy *wychowawczej*, wspierając w tym zakresie obowiązki rodziców, winni zmierzać do tego, aby uczniowie w szczególności:

1. Znajdowali w szkole środowisko wszechstronnego rozwoju osobowego (w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym, dobowym).
2. Rozwijali w sobie dociekliwość poznawczą, ukierunkowaną na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie.

3. Mieli świadomość życiowej użyteczności zarówno poszczególnych przedmiotów szkolnych, jak i całej edukacji na danym etapie.
4. Stawali się coraz bardziej samodzielni w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, godząc umiejętnie dążenie do dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialność za siebie i odpowiedzialność za innych, wolność własną z wolnością innych.
5. Poszukiwali, odkrywali i dążyli na drodze rzetelnej pracy do osiągnięcia wielkich celów życiowych i wartości ważnych dla odnalezienia własnego miejsca w świecie.
6. Uczyli się szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego oraz przygotowywali się do życia w rodzinie, w społeczności lokalnej i w państwie w duchu przekazu dziedzictwa kulturowego i kształtowania postaw patriotycznych.
7. Przygotowywali się do rozpoznawania wartości moralnych, dokonywania wyborów i hierarchizacji wartości oraz mieli możliwość doskonalenia się.
8. Kształtowali w sobie postawę dialogu, umiejętność słuchania innych i rozumienia ich poglądów; umieli współdziałać i współtworzyć w szkole wspólnotę nauczycieli i uczniów.

Nauczyciele, mając na uwadze osobowy rozwój ucznia, winni współdziałać na rzecz tworzenia w świadomości uczniów *zintegrowanego* systemu wiedzy, umiejętności i postaw. Ma to szczególne zastosowanie w nauczaniu początkowym.

Integracji wiedzy nauczanej w szkole na różnych etapach kształcenia służy wprowadzenie:

- zajęć zintegrowanych
- bloków przedmiotowych
- ścieżek edukacyjnych

Szkolny program nauczania oraz szkolny program wychowania winny tworzyć spójną całość. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Działalność edukacyjna szkoły powinna być określona przez:

- szkolny program nauczania, który – uwzględniając wymiar wychowawczy – obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktycznego;
- szkolny program wychowawczy, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i jest realizowany przez wszystkich nauczycieli.

Obok zadań wychowawczych nauczyciele winni wykonywać również działania opiekuńcze i profilaktyczne odpowiednio do istniejących potrzeb.

Konieczne jest podejmowanie przez nauczycieli działań mających na celu wyrównanie szans edukacyjnych uczniów.

Edukacja szkolna przebiega w następujących etapach dostosowanych do okresów rozwojowych dziecka:

- etap I – klasy 1–3 szkoły podstawowej – kształcenie zintegrowane
- etap II – klasy 4–6 szkoły podstawowej – kształcenie blokowe
- etap III – gimnazjum

SZKOŁA PODSTAWOWA I i II etap kształcenia

Nauczyciele w szkole podstawowej, dostosowują przekazywanie odpowiedniej wiedzy, kształtowanie umiejętności i postaw uczniów do naturalnej w tym wieku *aktywności* dzieci; umożliwiają im poznawanie świata w jego jedności i złożoności; wspomagają ich samodzielność uczenia się, inspirują ich do wyrażania własnych myśli i przeżyć; rozbudzają ich ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej edukacji.

Edukacja w szkole podstawowej, wspomagając rozwój dziecka jako osoby i wprowadzając je w życie społeczne, winna przede wszystkim:

1. Prowadzić dziecko do nabywania i rozwijania umiejętności wypowiedzania się, czytania i pisania, wykonywania elementarnych działań arytmetycznych, posługiwania się prostymi narzędziami i kształtowania nawyków społecznego współżycia.
2. Rozwijać poznawcze możliwości uczniów tak, aby mogli oni przechodzić od dziecięcego do bardziej dojrzałego i uporządkowanego rozumienia świata.
3. Rozwijać i przekształcać spontaniczną motywację poznawczą w motywację świadomą, przygotowywać do podejmowania zadań wymagających systematycznego i dłuższego wysiłku intelektualnego i fizycznego.
4. Rozbudzać i rozwijać wrażliwość estetyczną i moralną dziecka oraz jego indywidualne zdolności twórcze.
5. Umacniać wiarę dziecka we własne siły i zdolności osiągnięcia wartościowych i trudnych celów.
6. Rozwijać zdolność odróżniania świata rzeczywistego od wyobrażonego oraz postaci historycznych od fantastycznych.
7. Kształtować potrzeby i umiejętności dbania o własne ciało, zdrowie i sprawność fizyczną; wyrabiać czujność wobec zagrożeń dla zdrowia fizycznego, psychicznego i duchowego.

8. Rozwijać umiejętności dziecka poznawania siebie oraz otoczenia rodzinnego, społecznego, kulturowego, technicznego i przyrodniczego dostępnego jego doświadczeniu.
9. Wzmacniać poczucie tożsamości kulturowej, historycznej, etnicznej i narodowej.
10. Stwarzać warunki do rozwoju wyobraźni i ekspresji werbalnej, plastycznej, muzycznej i ruchowej.
11. Zapewniać warunki do harmonijnego rozwoju fizycznego i psychicznego oraz zachowań prozdrowotnych.
12. Zapewniać opiekę i wspomagać rozwój dziecka w przyjaznym, bezpiecznym i zdrowym środowisku w poczuciu więzi z rodziną.
13. Uwzględniać indywidualne potrzeby dziecka i troszczyć się o zapewnienie mu równych szans.
14. Stwarzać warunki do rozwijania samodzielności, obowiązkowości, podejmowania odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie.
15. Stwarzać warunki do indywidualnego i grupowego działania na rzecz innych dzieci.

W szkole podstawowej szczególnie ważne jest stwarzanie przyjaznej atmosfery i pomaganie dziecku w dobrym funkcjonowaniu w społeczności szkolnej.

ETYKA

Szkoła podstawowa

Cele edukacyjne

1. Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych.
2. Przygotowanie do rozpoznawania podstawowych wartości i dokonywania właściwej ich hierarchizacji.

Zadania nauczyciela szkoły

1. Wspierania uczniów w poszukiwaniu wartości.
2. Ukazywanie uczniom konieczności doskonalenia samego siebie.
3. Ukazywanie sensu praw i obowiązków, zasad i reguł, nakazów i zakazów obowiązujących w życiu społecznym.
4. Uczenie szacunku dla siebie i innych.

Treści

1. Poznawanie siebie, dostrzeganie cech indywidualnych własnych i najbliższych osób.
2. Wyjaśnianie prawdziwego znaczenia własnych zachowań oraz ich przyczyn i konsekwencji.

3. Człowiek jako osoba, godność człowieka.
4. Przyjmowanie odpowiedzialności za siebie.
5. Prawa i obowiązki, zasady i reguły postępowania.
6. Uczestnictwo w grupie, porozumiewanie się z innymi.
7. Wolność i jej różne rozumienie, autorytety i wzory osobowe.
8. Praca i jej wartość dla człowieka.
9. Uzasadnianie opinii, wydawanie sądów, kryteria ocen.

Osiągnięcia

1. Dostrzeganie różnorodności postaw i zachowań ludzi.
2. Rozpoznawanie swoich obowiązków wobec najbliższego otoczenia, rodziny i szkoły.

GIMNAZJUM

III etap kształcenia

W gimnazjum nauczyciele wprowadzają uczniów w świat wiedzy naukowej, wdrażają ich do *samodzielności*; pomagają im w podejmowaniu decyzji dotyczącej kierunku dalszej edukacji i przygotowują do aktywnego udziału w życiu społecznym.

Edukacja w gimnazjum, wspomagając rozwój ucznia jako osoby i wprowadzając go w życie społeczne, winna przede wszystkim:

1. Wprowadzać ucznia w świat nauki przez poznanie języka, pojęć, twierdzeń i metod właściwych dla wybranych dyscyplin naukowych na poziomie umożliwiającym dalsze kształcenie.
2. Rozbudzać i rozwijać indywidualne zainteresowania ucznia.
3. Wprowadzać ucznia w świat kultury i sztuki.
4. Rozwijać umiejętności społeczne ucznia przez zdobywanie prawidłowych doświadczeń we współżyciu i współdziałaniu w grupie rówieśniczej.

Ścieżki edukacyjne

W gimnazjum, obok przedmiotów nauczania, wprowadza się następujące ścieżki edukacyjne:

- edukacja filozoficzna,
- edukacja czytelnicza i medialna,
- edukacja prozdrowotna,

- edukacja ekologiczna,
- edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie,
- obrona cywilna,
- integracja europejska,
- kultura polska na tle cywilizacji śródziemnomorskiej.

Dyrektor szkoły odpowiedzialny jest za uwzględnienie problematyki ścieżek edukacyjnych w szkolnym zestawie programów nauczania. Za realizację ścieżek edukacyjnych odpowiedzialni są nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy do własnego programu włączają odpowiednio treści danej ścieżki.

Częściowej realizacji tych treści można dokonać w czasie odrębnych, modułowych, kilkugodzinnych zajęć, które będą dla uczniów ważnym punktem odniesienia.

Dotychczasowy przedmiot „Wiedza o życiu seksualnym człowieka” jest realizowany zgodnie z odrębnymi przepisami w ramach przedmiotu „Wiedza o społeczeństwie”.

ETYKA

Gimnazjum

Cele edukacji

1. Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych.
2. Rozpoznawanie podstawowych wartości i dokonywanie właściwej ich hierarchizacji.
3. Podjęcie odpowiedzialności za siebie i innych oraz za dokonywane wybory moralne.

Zadania nauczyciela i szkoły

1. Uświadamianie ważnych problemów moralnych i sposobów ich rozwiązywania.
2. Ukazywanie znaczenia zasad moralnych dla rozwoju osobistego człowieka, kształtowania się relacji między ludźmi oraz życia społecznego, gospodarczego i politycznego.
3. Ułatwianie nawiązywania więzi z własną rodziną, krajem oraz jego kulturą, umożliwiających rzeczywiste otwieranie się na różnorodność kultur w otaczającym świecie.
4. Umożliwienie rozwijania umiejętności prezentacji własnego stanowiska w dialogu z innymi i demokratycznego współdecydowania.

Treści

1. Człowiek jako osoba; natura i godność człowieka.
2. Rola i znaczenie sumienia w ocenie moralnej i dla wewnętrznego rozwoju człowieka.

3. Samowychowanie jako droga rozwoju.
4. Główne problemy współczesnej etyki.
5. Człowiek wobec wartości; człowiek wobec cierpienia i śmierci.
6. Moralność a religia, wiedza i polityka.
7. Wskazania moralne w religii chrześcijańskiej.
8. Wskazania moralne w innych religiach świata.
9. Moralne aspekty stosunku człowieka do świata przyrody.
10. Praca i jej wartość dla człowieka, znaczenie etyki zawodowej.

Osiągnięcia

1. Dokonywanie wyboru wartości i tworzenie ich hierarchii.
2. Rozstrzyganie wątpliwości i problemów moralnych zgodnie z przyjętą hierarchią wartości i dobrem wspólnym.
3. Stosowanie zasad harmonijnego współistnienia i współdziałania ze środowiskiem społecznym i przyrodniczym.